

II. MEŞRUTİYET'İN İLÂNI VE ŞİİRİMİZDEKİ YANKISI

HAKAN SAZYEK

Yakın tarihimizde 1908-1918 yılları arasında yer alan II. Meşrutiyet dönemi, siyasî ve sosyal bakımdan taşıdığı önem dolayısıyla dikkatleri üzerinde toplamaya devam etmektedir. Siyaset, tarih, sosyoloji ve edebiyat araştırmacılarının bu dönemi kapsayan ve sayıları günden güne artan çalışmaları bunu açıkça gösteriyor.

II. Meşrutiyet döneminin hangi olay ya da hareketle başladığı, konuya ilgi duyanlarca bilinmekle birlikte söz konusu olay ya da hareket, yazımızın çıkış noktasını oluşturduğu için ana çizgileriyle bir hatırlatma yapmak yerinde olur, kanısındayız. Sultan II. Abdülhamit'in, 1877 yılında meclisi kapatmasıyla başlayan İstibdat dönemi, 23 Temmuz 1908'de bazı askerî birliklerin 'meşrutiyet yönetiminin yeniden kurulması' isteğiyle başkaldırmaları ile başlayan gelişmeler sonucunda yine aynı padişah tarafından sona erdirilerek II. Meşrutiyet ilân edilir. Bu olay, ülkede uzun süreden beri beklenen bir hürriyet rüzgârı estirir. Kısa süre içinde birçok siyasî parti kurulur, sayısız gazete ve dergi yayın hayatına atılır. Tanzimat'ın 1877'ye kadar yoğun biçimde yaşattığı sosyal ve siyasî atmosfer, toplumsal hayata geri gelir¹.

II. Meşrutiyet'in ilânının bu yazı için önemli olan yanı, onun şairlerimiz üzerindeki etki-idir. Bu etkinin boyutlarını araştırdığımız

¹ Daha geniş bilgi için, II. Meşrutiyet dönemini değişik yönlerden ele alan şu eserlere bakılabilir: Ali Cevat Bey, *İkinci Meşrutiyetin İlânı ve Otuz Bir Mart Hadisesi*, yayıma hazırlayan: Faik Reşat Unat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. bs., Ankara 1985; Metin And, *Meşrutiyet Döneminde Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1971; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. II, Kısım IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1952; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul tarihsiz; Hasan Amca, *Doğmayan Hürriyet-Bir Devrin İç Yüzü 1908-1918*, Arba Yayınları, 2. bs., İstanbul 1989; Dr. Cahit Kavcar, *II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara 1974; Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyetin İlânı*, Baha Matbaası, İstanbul 1959; a.y., *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C. II, Hürriyet Vakfı Yayınları, 2. bs., İstanbul 1988; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, 2. bs., 1979; Alemdar Yalçın, *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1985.

çalışmamızda, söz konusu harekete dair şiir yazmış dokuz şairimizin eserleri aracılığıyla konuyu değerlendirmeye çalışacağız. Bu şairler Recâizade Mahmut Ekrem (1847-1914), Abdülhak Hâmit (Tarhan; 1852-1937), Ali Ekrem (Bolayır; 1867-1937), Tevfik Fikret (1867-1915), Mehmet Âkif (Ersoy; 1873-1936), Faik Âli (Ozansoy; 1876-1950), Celâl Sahir (Erozan; 1883-1935), Ömer Seyfettin (1884-1920) ve Ahmet Haşim (1885-1933)'dir.

II, Meşrutiyet'in ilânını izleyen bir yıllık süreçte, hareketin yol açtığı coşkulu duyguların şiirimizdeki ilk örneği Tevfik Fikret'in "Rücû" adlı manzumesidir. Bilindiği gibi Fikret, Servet-i Fünun edebî hareketi (1896-1901) sonrasında sanatını ferdî plândan çıkararak toplumsal bir plâtfon üzerine oturtmuştu. O, İstibdat yönetimine duyduğu öfkeyi II. Meşrutiyet'ten yıllar önce, 1902'de "Sis" ile dile getirmiş, aynı topraklar üzerinde birlikte yaşadığı, aynı kaderi paylaştığı insanları, kadın-erkek, genç-yaşlı, bürokrat-asker gibi bütün kesimleriyle bu yönetime karşı hiçbir tepki'de bulunmadıkları gerekçesiyle duygusallığın doruğuna çıkarak eleştirmiş, daha da ileri giderek,

Örtün evet, ey hâ'ile... Örtün, evet, ey şehir;
Örtün ve mü'ebbed uyu, ey fâcîre-i dehr!..²

sözleriyle, insanlara yönelerek gideremediği öfke ve tiksintisini, yaşadığı şehrin kendisinden çıkarmaya kalkmıştı.

Fikret, altı yıl sonra, II. Meşrutiyet'in ilânının hemen ertesi günü yazdığı "Rücû"da ise bir anlamda daha önceki düşüncelerinin özeleştirisini yapar ve

Hayır, hayır, sana râci' değil bu tel'inât,
Bütün bu levh ü te'ellüm, bu ibtikâ-yı hayât (s. 299-300)

dizelerinde beş yıl önceki kınayıcı ve lânetleyici sözlerini geri alır; çünkü milletin hayatını kedere boğan pislikler tek bir çevreye aittir. Fikret, şiirin büyük bir bölümünde, "Sis"teki sözleriyle kıldığı insanların gönlünü alma çabası içinde görülür. Onlar bir "muhît-i teceddüd"dür şairin gözünde. Ancak onun bu şiirdeki hürriyet sarhoşluğu fazla sürmez. Halk sokaklarda hürriyeti kendinden geçercesine kutlarken o, duyarlı bir sanatçı, ileri görüşlü bir aydın olmanın bilinciyle,

Bugün senin harekâtın veyâ sükûnunla,
Takarrür eyleyecektir huzûr-ı istikbâl; (s. 300)

² *Rübâb-ı Şikeste*, 4. bs., İstanbul 1327/1911, s. 299. Diğer alıntılar eserin bu baskısından yapılmıştır.

diyerek, övdüğü insanlara yapmaları gereken ödevleri hatırlatır. Geleceğin esenliğinin kendi ellerinde olduğunu söyleyerek,

Güzel düşün, iyi hisset, yanılma aldanma;
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma. (s. 300)

öğütleriyle bereketi gerçekleştirenlere yol gösterip, sanki birkaç yıl sonra olacakları sezinlercesine, onları doğruluktan ayrılmamaya çağıran Fikret, bu tutumuyla ihtiyatı elden bırakmak istemez gibidir. Birliğe, yükselmeye, çalışmaya giden yolun ancak düzenli bir yürüyüşle aşılabileceğini dile getiren şair, düşüncelerini,

Düşün; bugünkü adımlar hazırlıyor yarını! (s. 300)

dizesiyle 1901 sonrasında yazdığı şiirlerinde sıkça görülen “gelecek” temine bağlamayı ihmal etmez. Şiirin geri kalan bölümünde Fikret, hareketi gerçekleştirerek halkı hürriyete kavuşturmuş olmalarından dolayı ordu mensuplarına şükranlarını sunar. Onlara seslenirken kullandığı “küşâde alımlar”, “güzîde viedanlar”, “arlan yürekli” tamlamalarında ve

İçimde şimdi ne hisler, nasıl temenniler,
Ne neş'eler coşuyor, bilseniz; ne vecd-âver
Terâneler coşuyor... (s. 301)

söyleyişlerinde düşünenden çok duyan ve duygularının en coşkununun yaşayan bir insandan izler görmek mümkündür. Şiirin,

Sizin, ne varsa sizin; hepsi hepsi, hepsi sizin! (s. 301)

biçimindeki son dizesinde artık Fikret bütün temkini elden bırakmış, millete hürriyeti yaşatan bu insanların her şeye lâyık olduğunu söyleyecek kadar cömertleşmiş ve duygusallaşmıştır.

Tevfik Fikret'in, II. Meşrutiyet'in ilâmı üzerine yazdığı ikinci şiir “Doğan Güneşe” başlığını taşıyor³. Şiirin fikir dokusu, doğuşuyla geceyi bitiren güneşe seslenişten oluşan ve doğa varlıklarından yararlanan hayal ögesi içerisinde örülmüştür. “Doğan Güneşe” de sabahın oluşuyla birlikte sona eren bir gecenin hikâyesi söz konusudur. Şiirin ilk dizesinde güneşe seslenen şair, daha sonra “sonuç-sebebe” yöntemiyle geceyi ve onun ürkütücülüğünü anlatmaya girişir. Tabii buradaki alegorik anlatım tutumunun ardında verilmek istenen, İstibdat döneminin olumsuz özellikleridir. “Gece” imajı ile verilen bu dönemin yapıtıcı etkisi de

³ Halûk'un Defteri, Tanin Matbaası, İstanbul 1327/1911. Eserde sayfa numaraları yok. Alıntılar aynı eserden yapılmıştır.

..... dağların berfin
 Tepesinden inip derin, mahfi
 Köşeler, gölgelerde gizlenmiş
 Her teselliyi ürkütür, kaçıtır;

nitelikteki bu "Gecenin sayha-i vedâ'ı..." biçiminde ortaya konmuştur. Ayrıca, "müdhiş", "muharrib" ve "müfteris" olma özelliği devam etmekle birlikte, bu gecenin artık,

Ne zalâmında eski hevl-i anîf
 Ne riyâhında eski nefha-i gül

kalmıştır.

Şiirin son dizelerinde sabah ve güneş tekrar ön plâna geçiyor. Şair, hürriyet sevincini yansıtan bu son üçlükte "Rücû"daki temkinini ele alıyor ve özellikle,

Ve o karşında titriyor hâlâ
 Müfteris, müntakim, fakat solgun

dizelerinde, biten dönemin az da olsa tehlikeli olma özelliğini sürdürdüğünü öne sürüyor.

Bu şiirin belirgin özelliği, Fikret'in 1901 öncesi sanat anlayışından izler taşımasıdır. Şair, Servet-i Fünun edebî dönemindeki şiirlerinde olduğu gibi bu eserinde de duygularını ve konuya yaklaşımını bireyci bir bakış açısı ve sembole dayalı bir anlatım tutumu aracılığıyla okuyucuya yansıtmıştır. Dolayısıyla dizelerde ne İstibdat dönemine açıkça bir saldırı ne de hürriyeti getirenlere bir övgü vardır. Bununla birlikte, şiirin başlığının hemen altındaki "-11 Temmuz 1324-" kaydı, bize bu eserin, II. Meşrutiyet'in getirdiği coşkulu duyguların ürünü olduğu izlenimini veriyor. Nitekim, bu tarz bir yaklaşım Ahmet Haşim'de de söz konusudur ki, onu da yazımızın sonraki bölümlerinde incelemeye çalışacağız.

Tevfik Fikret, gerek II. Meşrutiyet öncesi gerek sonrasında yazdığı bu şiirlerinde düşüncelerini ortaya koyarken 1903'ten beri inzivaya çekildiği Âşiyân'ından da tekrar insanların arasına karışıyor, Hüseyin Kâzım (Kadri) ve Hüseyin Cahit (Yalçın) ile birlikte *Tanîn* gazetesini büyük bir istek ve umutla basım hayatına sokuyordu. Ne var ki o, daha beş ay geçmeden yeni bir gücenme bahanesi bularak ıssız Âşiyân'ına dönmeyi de ihmal etmeyecekti⁴. Aşırı alıngan, duyarlı bir yaratılışa

4 Halit Ziya Uşaklıgil, *Kırk Yıl, İnkılâp ve Aka Kitabevleri*, İstanbul 1969, s. 614.

sahip olan şairin "Rücû"daki iyimser duyguları da üç buçuk yıl sonra, 19 Ocak 1912'de yine II. Meşrutiyet'i gerçekleştirenlerin kötü yönetimine yönelik olarak yazdığı "Doksan Beşe Doğru" adlı şiirinde tam bir kötümserlik ve nefrete dönüşecektir.

II. Meşrutiyet'in ilânı hakkında şiir yazmış bir diğer edebiyatçı da Ömer Seyfettin'dir. Onun, bu hareketi tema edinen iki şiiri vardır. Bunların ilki, *Serbest İzmir* gazetesinde "ع.س." imzasıyla yayımladığı "Hedm-i İstibdâd" başlıklı makale içinde bulunan "Mü'ekkele-i Hürriyete"⁵, ikincisi ise, söz konusu dönemin kısa ömürlü gazetelerinden *11 Temmuz*'da çıkan "Temmuz"⁶ adlı manzumedir.

Bu iki şiir de Ömer Seyfettin'in Yeni Lisan hareketi öncesinde içinde bulunduğu sanat anlayışının belirgin örneği durumundadır. Birkaç yıl sonra şiddetle karşı çıkacağı Farsça kurallı terkiplerle örülü bir dil kullandığı bu şiirlerde Ömer Seyfettin,

Aşkın hayât ve his ile doldurdu her yeri,
Efsâne-i serâb-ı kavânîni sil de, yaz
Nurdan hutût-ı vecd ile, "hürriyyet!" ey peri

sözlerinde görüldüğü gibi, geçmişten hınç almaktan çok, ansızın gelen bu hürriyetin coşkusunu, bulunduğu anın duyguları ile yaşayan bir şair kimliğinde görünür. Dolayısıyla, II. Meşrutiyet hareketinin getirdiği ve yazımızda konu edindiğimiz şiirlerin büyük bir kısmında dikkati çeken iyimserlik, umut, güven gibi duygular, Ömer Seyfettin'in iki şiirinde de belirgin olarak karşımıza çıkıyor. Bununla birlikte onun, hareketin yaklaşık bir yıl sonrasında yayımlanan "Rondo"⁷ başlıklı şiirinde, İstibdat dönemi hakkındaki olumsuz düşüncelerini dile getireceğini de belirtelim.

Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet'in ilânını izleyen yıllarda şiir yazmayı sürdürecektir. Bu süreçte, hikâye türüne yönelecek, üstelik bu dönem edebiyatımıza damgasını vuran Yeni Lisan hareketi ile önder bir yazar kişiliği kazanacaktır.

II. Meşrutiyet'in ilânı dolayısıyla şiir yazmış bir başka şairimiz de Ali Ekrem'dir. 1908 öncesinde genellikle bireysel temaları işleyen bir

5 *Haftalık Serbest İzmir*, S. 46, 19 Temmuz 1324/1 Ağustos 1908. (Ömer Seyfeddin'in *Şiirleri*, yayına hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1972, s. 58'den naklen). Alıntı bu kitaptan yapılmıştır.

6 *11 Temmuz*, S. 1, 7 Ağustos 1324/20 Ağustos 1908. (a.g.e., s. 59'dan naklen).

7 *Bağçe*, C. 2, S. 39, 5 Mayıs 1325/18 Mayıs 1909. (a.g.e., s. 19'dan naklen).

şair kimliğinde görülen ve 1906'ya kadar on sekiz yıl Sultan II. Abdülhamit'in mabeyn kâtipliğini yapan Ali Ekrem, II. Meşrutiyet'le birlikte sosyal temalara yönelmeye başlamıştır. Onun sanatındaki bu değişimde "daha çok siyasî, fikrî ve askerî hareketlerin etkisi"⁸ büyük rol oynar.

Ali Ekrem'in, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine yazdığı iki şiiri vardır. Bunların ilki "Kasîde-i Askeriyye"⁹ başlığını taşır ve Namık Kemal'in "Besâlet-i Osmaniyye ve Hamiyyet-i İnsâniyye"sine naziredir. Şiirde bakışım geçmiş dönemden çok, o dönemi sona erdiren orduya yöneltilmiş olduğunu görüyoruz. Bununla birlikte hareketin sadece askerî bir nitelik taşımadığı da ortaya konulmaktadır.

Görüp bünyân-ı mülkü münkarız zulm ü denâ'etten,
Büyük bir nevha koptu kalb-i âteş-bâr-ı milletten,
O feryâd-ı mehîbin şiddet-i te'sîr-i hârıyla
Bu hâke ebr-i rahmet düştü vahdetgâh-ı kudretten;
Hamiyyet cûşa geldi, şems-i hürriyyet zuhûr etti,
Bevânk kapladı âfâkı şemşîr-i celâdetten!
O şemşîr-i celâdet, seyf-i nûr-â-nûr-ı Osmânî
Verilmiş askere dest-i ezel tâb-ı meşîyyetten¹⁰

şeklindeki ilk beyitlerde, söz konusu hareketin, milletin genel arzusu olduğu, bu arzuya Tanrı'nın da yardım ettiği ve hayata geçiricisinin ise ordu olduğu hükmü vurgulanmıştır. Ali Ekrem'in orduya bakışı oldukça takdir edici bir özellik taşıyor. Şair,

Gazâ-yı ekberin ey cünd-i âli-feyz-i Osmânî
Büyüktür lafz u ma'nâ-yı celâdetten şecâ'atten; (s. 64)

dedikten sonra bu büyüklüğü yaratan sebebi açıklama yoluna gider:

Büyüktür, çünkü hiç kan dökmeden, can yakmadan urdun
Cihân-ı zulmü: teerîd eyledin dünyâyı zulmetten! (s. 65)

Ali Ekrem'in, II. Meşrutiyet'in yaratıcısı olan orduya duyduğu minnet hissini belirtiş tarzı, şiirin son beyitlerinde oldukça coşkulu bir havaya bürünmektedir:

8 Doç. Dr. İsmail Parlatur, *Ali Ekrem Bolayır*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1987, s. 36.

9 Kırk bir beyitlik manzume, Eylül 1908'de küçük bir risale halinde basılmış, daha sonra da şairin *Rûh-ı Kemâl* adlı eserinin içinde "Osmanlı Askerine" başlığıyla yeniden yayımlanmıştır. Bu konuda bak.: Doç. Dr. İsmail Parlatur, a.g.e., s. 39.

10 Ali Ekrem, *Rûh-ı Kemâl*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1324/1908, s. 61. Ahntılar aynı eserden yapılmıştır.

Yaşa, binler yaşa ey asker-i âli-himem! Bizler,
 Senin sâyende kurtulduk mezelletten, esâretten.
 Siz ey kudsi-nihâdân, kahramânân-ı süyûf-ı hak!
 Muhammerdir ser-â-pâ mâyeniz hûn-ı şehâdetten! (s. 65)

28 Ağustos 1908'de kaleme alınmış olan bu manzumenin ardından Ali Ekrem, 10 Eylül 1908'de "Kırmızı Fesler"¹¹ adlı şiirini yazar. Şair, müstezat biçiminde kaleme aldığı bu manzumede İstibdat döneminin özellikle hafiye teşkilâtını hicvetme yoluna gitmiştir. Söz konusu teşkilâtın "kırmızı fes" sembolü ile verildiği şiirde,

Hürriyeti i'lân ediyor göklere sesler

Kırmızı fesler

Nerde o bizim kırmızı fesler o kabarmış

İfrît afacanlar

.....

Vay kırmızı fesler ne kadar kelle kulak vay

Çıplak bugün artık¹²

dizelerinde görüldüğü gibi ince bir ironinin varlığı da dikkati çekmektedir.

Bu iki şiirin yanında, onun "Osmanlı İttihâd ve Terakki Cem'iyetine"¹³ başlıklı uzun manzumesi de II. Meşrutiyet heyecanıyla yazılmış şiirler arasında değerlendirilebilir.

II. Meşrutiyet'in ilân olunduğu sırada Kudüs Mutasarrıfı olan Ali Ekrem, hareketin hemen sonrasında, Beyrut ve Cezâ'ir-i Bahr-ı Sefid valiliklerinde bulunduktan sonra Ağustos 1909'da İstanbul'a döndü. Şair, sonraki yılların büyük bir bölümünü Darülfünunda müderris olarak geçirecek ve millî duyguları terennüm eden şiirlerini yazmayı sürdürecektir.

II. Meşrutiyet'in ilân edildiği sırada İzmir Sultanisinde Fransızca öğretmenliği yapmakta olan bir şairimizin Eylül 1908'de "Evim" başlığıyla yayımlanan¹⁴ bir şiirinin altında -şairine ait- bir not göze çarpıyordu: "Meşrûtiyet ilânı akîbinde yazılmıştır." İlk bakışta

11 Doç. Dr. İsmail Parlatur, a.g.e., s. 108.

12 a.g.e., s. 108.

13 *Rûh-ı Kemâl*, s. 80-84.

14 *Resimli Kitab*, C. 1, S. 1, Eylül 1324/1908, s. 52. Alıntılar bu dergiden yapılmıştır.

notla şiirin içeriği arasında hiçbir bağ yok gibidir. Ancak bu şair Ahmet Haşim olursa şiirle not arasındaki bağ hemen sağlanır.

Yeşil ve gölgeli dallarda gizlenen ve gülen
Evim... Bugün bana â'id, bugün benimsin sen...

dizelerinde Haşim'in şiirine özgü sembolü anlatım, anlamda kapalı-
lığı ve musikiyi ön plânda tutma çabaları görülür. O, bir sosyal ve
siyasî olayın şiirini yazarken bile sanat kaygısına ağırlık vermiş, şiir
anlayışının sınırlarını zorlamadan okuyucu karşısına çıkmıştır. Başka
bir deyişle Haşim sosyal içerikli şiirde bile bireyci anlayışının ötesine
geçmiyordu. Bunu bilinçle mi uyguladı, yoksa kendisini sanat bağ-
larından mı kurtarmadı? Bu sorunun cevabı ise yine Haşim'in şiirleri
gibi müphem kalıyor. Şiirin sadece

Dolaşmıyor senin üstünde şimdi eski ölüm

dizesinde gerçekliğin izleri seziliyor. İstibdat döneminin "ölüm" gibi
ürkütücü bir kelimeyle sembolize edilmesi, o dönemin, Haşim gibi
içe dönük bir sanatçı üzerinde bile ne denli olumsuz etkiler yaptığını
göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ahmet Haşim'in bu vesileyle
şiir yazmış olması, onun II. Meşrutiyet hareketine olumlu bir yaklaşım
içinde olduğunu göstermektedir. Şiirin sonundaki

Sevimli ev... Bugün altında aşkı bekliyorum.

sözleri, Haşim'in yeniden kendi dünyasına çekildiğini ifade eder. Ayrıca
bu dizelerde şairin geleceğe güvenle bakmakta olduğunu izlerini bulmak
da mümkündür. Ahmet Haşim'in 1908'de yazmış olduğu "Perî-i Hürri-
yet"¹⁵ "Bayrak"¹⁶ ve "Güneşe"¹⁷ adlı şiirlerinde de II. Meşrutiyet'in
getirdiği coşku ve heyecanın yansımalarını görmek mümkündür. Bu
üç manzume de aynı şiir anlayışı ile kaleme alınmıştır. Dolayısıyla
burada değerlendirmelerini yapmadan sadece adlarını vermeyi yeterli
gördük.

II. Meşrutiyet'in ilânı sırasında Mudanya Kaymakamlığında
bulunan Faik Âli, teşrin-i evvel 1324/ ekim 1908'de kaleme aldığı
"Ey Bu Âlemde En Büyük Mazlûm"¹⁸ başlıklı manzumesiyle, söz
konusu hareketi tema edinen şairler arasında yer almıştır.

15 *Âşiyân*, C. 1, S. 1, 28 Ağustos 1324/ 10 Eylül 1908, s. 9-10.

16 *Resimli Kitab*, C. 1., S. 2, Teşrin-i evvel 1324/ Ekim 1908, s. 121.

17 *Musavver Muhit*, C. 1., S. 3, 6 Teşrin-i sani 1324/ 19 Kasım 1908, s. 37.

18 *Ethân-ı Vatan*, Yeni Matbaa ve Kütübhanesi, İstanbul 1331/ 1915, s. 27-29. Aynı
aynı eserden yapılmıştır.

Şiirin ilk bendinde vatana seslenen şair, ona kurtuluşunu müjdedikten sonra hareketin getirdiği hürriyetin toplum ve basın üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyar. II. Meşrutiyet hareketi, şaire göre, baskıcı yönetimlerin, tarihin hiçbir döneminde kalıcı olmadıklarını vurgulaması bakımından önemlidir. Bu yönüyle de söz konusu hareket Faik Âli'nin şiirinde daha çok bir sembol olarak değerlendirilmiştir. Faik Âli, coşkun duygularla başlayıp sürdürdüğü manzumesinin son üç bendinde bu duygulardan uzaklaşarak gerçekçi bir karamsarlığa bürünür. II. Meşrutiyet'in ilânı, ülkeyi İstibdat yönetiminden kurtararak özgür bir ortama kavuşturmuştur; ancak, geçmiş dönemin kötü izlerinin giderilmesi zamana muhtaçtır. Bu duygularla yazılan,

Daha pek çok zaman, zavallı vatan
Hâk-i pâk-i mukadderâtında

.....
Kökleşen, dal budak salan, kol atan

Şecer-i gadr u devha-i kahrın
Zill-i meş'ûmu ber-devâm olacak; (s. 29)

dizeleri, II. Meşrutiyet'in ilânı dolayısıyla kaleme alınan şiirlerde pek görülmeyen "gelecektekenden endişe" motifini içermektedir.

1908'e kadar bireysel temalı şiirler yazmış olan Faik Âli, bu tarihten, özellikle hareketin ilânından sonra dikkatini topluma yönelterek manzumelerini bu plâforma oturttu. Yine bu dönemde çeşitli yerlerde mutasarrıflık ve valilik makamlarında bulunan şair, 1923'te devlet katındaki görevlerinden ayrılarak kendini bütünüyle edebiyata verecektir.

Şiirlerini II. Meşrutiyet sonrasında yayımlamaya başlayan Mehmet Âkif, hareketi izleyen aylarda "İstibdâd"¹⁹ ve "Hürriyet"²⁰ adlı iki şiir yazarak bu konudaki görüşünü ortaya koydu. Bu iki şiirde de Âkif, görüşlerini tahkiye ögesine ağırlık veren şiir anlayışı doğrultusunda sunuyordu. Yakın arkadaşı Mithat Cemal (Kuntay)'e ithaf ettiği "İstibdâd" manzumesi iki bölümden meydana gelir. Şiirin ilk bölümünde, Âkif'in, belli bir olayın aracılığına gerek duymadan İstibdat dönemi hakkındaki düşüncelerini doğrudan vermiş olması dikkati çeker:

19 *Sırat-ı Müstakim*, C. I, S. 21, 1 Kânûn-ı sâni 1324/14 Ocak 1909, s. 325.

20 a.g.d., C. I, S. 22, 8 Kânûn-ı sâni 1324/21 Ocak 1909, s. 341.

Yıkıldın gittin ammâ ey mülevves devr-i istibdâd
Bıraktın milletin kalbinde çıkmaz bir mülevves yâd²¹

dizelerinde, Âkif'in duyduğu sevincin burukluğu göze çarpar. O, bu coşkulu günlerde bile tam olarak sevinemez; çünkü hürriyet, bedelini halka çok pahalıya ödetmiştir. Sanatçı kişiliğinin en belirgin özelliklerinden biri olan "sosyal eleştiri"ye bu şiirinde de geniş yer veren şair, halkı istibdatın kötülüklerine karşı hiçbir tepki göstermemekle suçlar ve

Semâlardan da yüksek tuttunuz bir zill-i mevhûmu (s. 103)

diyerek o dönemin devlet yönetiminde görev almış insanları da yapılanlardan sorumlu tutar.

Şiirin "Bir gün evvel" başlıklı ikinci bölümünde Âkif'i, nesir ögelerini içeren karakteristik şairlik çizgisinde görüyoruz. O, bir anlamda İstibdat dönemi hakkındaki eleştiri ve suçlamaların belli bir olay aracılığıyla kanıtlanma amacını güdüyordu. Bu olay, bir akşam vakti hafiyelelerin bir eve yaptıkları baskından oluşur. Âkif, aslında bu baskın olayını, arkadaşı Mithat Cemal'den esinleniyordu²². Şiirin ona ithaf edilmesinin de sebebi budur. Arkadaşının uğradığı baskını hareket noktası olarak değerlendiren şair, onu kendi sanat anlayışının gerektirdiği bir biçimde aktarmıştır. Manzumenin ikinci bölümünün ilk dizelerinde olayın geçtiği mahalleyi tanıtan şair, bu tasvir sırasında sokakların kötü durumunu eleştirmekten de geri kalmaz.

Ne manzaraydı, İlâhî, o gördüğüm sahne!
Beş on herif yapışıp bir fakîrin ellerine,
Sürüklüyor; (s. 107)

dizeleriyle "baskın" olayına giriş yapan Âkif'in, üzerinde daha bir önemle durduğu nokta ise bu baskın ekibinin başında bulunan Paşanın tanıtımınıdır:

Bıyık o kırdâ yetişmiş diken yemişli çalı;
Ağz da in gibi aslâ görünmüyor, kapalı.
Bu şekl-i mûhişi mümkünse bir düşün şöyle,
Paşam dedikleri u'cûbe işte aynıyle!
Belinde seyf-i "sadâkat", elinde bir kamçı,
Ferîk nişanları altında gördüğüm umacı,

²¹ *Safahât-Birinci Kitap*, 3. bs., Âmedi Matbaası, İstanbul 1346/1928, s. 102. Alıntılar bu baskıdan yapılmıştır.

²² Bu baskın olayı hakkında daha geniş bilgi için bak.: Mithat Cemal, *Mehmet Akif*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. bs., Ankara 1986, s. 93.

Ziyâ-yı bedr-i münîrin içinde yâ Rabbi,
 Dururdu sîne-i îmâna girmiş ukde gibi!
 Semâ, zemin bütün envâr iken o pis gölge,
 Cebîn-i pâkine leylin ne pâyidâr leke! (s. 108-109)

Âkif, İstibdat dönemi hakkındaki bütün öfkesini, olumsuz düşüncelerini bu tasvire sığdırmış gibidir. Öyle ki, devletin temsilcisi olan kişinin sakalı bile düzgün, temiz değildir. Kaba ve korkunç bir görünüme büründürülen paşa, Âkif'in gözünde o dönemin âdeta bir sembolüdür. Âkif bu bölümde, yapılan kötülöklere karşı hiçbir tepki göstermeyen halkın eleştirisini de yapar. Bunu da kocası hafiyeler tarafından götürölen kadın aracılığıyla gerçekleştirir:

Mahallemizde de çıt yok, ne oldu komşulara?
 Susup da kurtulacak sanki hepsi aklı sıra.
 Ayol, yarın da sizin hânümânınız sönecek..
 Ne var sıçan gibi evlerde şimdiden sinecek? (s. 109-110)

cümleleri, birinci bölümde Âkif'in kendi ağzından yaptığı eleştirilerin figür tarafından dile getirilmiş biçimidir.

Âkif'in, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine yazdığı ikinci şiir olan "Hürriyet", "iki gün sonra" biçimindeki alt başlığının da belirttiği gibi, "İstibdâd" manzumesinin devamı niteliğindedir. Ne var ki onun kadar fikrî ağırlıklı değildir. Şairin bu şiirindeki hareket noktası çocuklardır.

Beyaz entârisiyle kar gibi kız,
 Sanki cennetten inme zâde-i hür

 Ya şu oğlan, şu tostopaç afacan
 Ki fezâlar gelir sürûruna dar; (s. 112)

dizelerinde de göröldüğü gibi Âkif'in çocukları nitelerken kullandığı kelimeler iyimser bir bakış açısının göstergesidir. Bir bakıma onun bu şiirde çocuklar üzerinde durması özel bir anlam taşıyordu. Âkif'in gözünde onlar geleceğin yükünü taşıyacak olan umut kaynaklarıydı. Fikret'in gençlere yönelmesi ve onlara bel bağlamasıyla Âkif'in çocukları ele alması, bu iki şairimizde "gelecek" alt teminin özdeşleştiğini gösterir. Nitekim o,

Geçti mâzî denen o devr-i melâl,
 Haydi fethet: Senindir istikbâl. (s. 113)

ifadeleriyle çocuklara geleceği hedef olarak gösteriyordu.

Bu manzumede de Âkif tahkiyeyi bir şiir üslûbu olarak kullanmıştır. Çocuklar ellerinde bayraklar ve ağızlarında milli duyguları dile getiren şarkılarla oynamaktadırlar.

Her çocuk bir kocaman bayrak edinmiş, geliyor;
“Yaşasın!” sesleri eflâke kadar yükseliyor.
Görerek yapma değil hem, ne tabî’î etvâr! (s. 113)

diyen şair, çocukların bile hürriyeti içtenlikle kutladıklarını dile getirir ve onların bu hareketlerinde büyüklere özerme diye bir şeyin söz konusu olmadığını üzerinde ısrarla durur.

Bir mezarlık gibi dalgın yatıyorken daha dün,
Şu sokaklarda bugün dalgalanan rûhu görün! (s. 114)

ifadesiyle de daha önce çocukların oyun oynamaya bırakılmadıkları sokakların artık cıvıltılarla dolduğundan söz ederek bir mukayese yoluna gider.

II. Meşrutiyet döneminin daha sonraki yıllarında ise Mehmet Âkif, yönetim hakkındaki düşüncelerini pek fazla açığa çıkartmayacak; ancak toplumu saran bozuklukların üzerine ısrarla gitmeyi sürdürecektir.

“Şair-i a’zam” Abdülhak Hâmit de iki şiiri ile II. Meşrutiyet’in îânıyla ilgili eser veren şairler arasındaki yerini almıştır. Hâmit, hareket sırasında orta elçi olarak Brüksel’de bulunmaktadır ve bu görevine 1911 yılına kadar devam eder²³. Dolayısıyla o, II. Meşrutiyet’in öncesinde ve sonrasında birkaç yılı ülkeden uzakta geçirmiştir. Yurt dışında geçirilen bu yılların başlıca sebebi olarak, hürriyetine düşkün olan şairin, ülke yönetiminin bunaltıcı havasından uzaklaşmak istemesi gösterilebilir. Bunun yanında, İstibdat döneminin başlıca kurumlarından biri olan sansürün yıpratıcı etkisini bizzat yaşamış olması, onda yakın geçmişe karşı bir tepki yaratmıştır²⁴. Şairin 23 Temmuz 1908 sonrasında yazdığı “Hürriyet Neşidesi”²⁵ ve “İkinci Hürriyet

²³ Dr. Gündüz Akıncı, *Abdülhak Hâmit Tarhan-Hayati, Eserleri ve Sanatı*, DTCF Yayınları, Ankara 1954, s. 22.

²⁴ a.g.e., s. 21-22. Bununla birlikte, devlet yönetimi hakkındaki düşünceleri, II. Meşrutiyet’ten on altı yıl önce oldukça farklı olan Hâmit o dönemde hükümdarlık taraftarıdır ve Sultan II. Abdülhamit için bir kaside bile yazmıştır. Ancak, ondaki baskıcı yönetim muhalifliğinin söz konusu dönemde de mevcut olduğunu söylemek gerekir. Bu konuda daha geniş bilgi için bak.: Prof. Dr. Kaya Bilgegil, *Yakın Çağ Türk Kültür ve Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1980, s. 144-160.

²⁵ *Musavver Muhit*, C. 1, S. 19, 5 Mart 1325/18 Mart 1909, s. 290. (*Abdülhak Hâmit Tarhan-Bütün Şiirleri 3- Hep Yahut Hiç*, yayımlayan: İnci Enginün, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982, s. 156’dan naklen). Alıntılar bu kitaptan yapılmıştır.

Neşîdesi"²⁶ başlıklı şiirlerin kaleme alınışında bu tepkinin önemli rolü olmuştur. Ayrıca onun sanatında sosyal olayların etkili bir esin kaynağı olduğunu da belirtmek gerekir.²⁷

"Hürriyet Neşîdesi" başlıklı şiirin özünü hürriyet sevgisi ve onu yüceltme oluşturur.

Hürriyyet! Eyâ mâlike-i ceys-i gazanfer,
Esfârına her yerde kızıl kanla veren fer,
Teb-lerze-i havfın ne siper koydu, ne miğfer,
Bahş eyledi sayhan bize bir sulh-ı muzaffer! (s. 155)

ifadeleriyle yüce bir varlık konumunda gösterilen hürriyetin getirdiği ilk günü

Binler yaşa, ey mihr ü muhabbetle doğan gün,
Sâyende ne zımdan, ne ezâ kaldı, ne sürgün!

sözlerinde değerlendiren beyit de her dörtlüğün ardından tekrarlanır.

Diğerlerinde olduğu gibi bu şiirde de geçmiş dönemi değerlendirme eğilimi kendini göstermekle birlikte, sert ifadelerden kaçınmak suretiyle ılımlı bir tutumun tercih edildiği dikkati çekmektedir.

"İkinci Neşîde-i Hürriyet" adlı diğer şiirde de geçmiş dönemi,

Gelmiyor yâdımıza gayrı o yâd-ı mül'im
Devr-i mihnet olan devr-i mehîb ü muzlim (s. 157)

diyerek hatırlamak bile istemediğini belirten Hâmit, hürriyete seslenişini

Seni bir azm ile indirdi semâdan asker,

dizesindeki ifadeleriyle sürdürür. Şair, ayrıca hürriyet ortamının sağlanmasında İttihat ve Terakki Cemiyetinin önemli rolü olduğuna değinmekten de geri kalmaz:

Bunda cem'iyetin ilhâmı da olmaz münker,
Onların himmeti olmuştu mu'în-i leşker. (s. 157)

İlk şiirin taşıdığı ılımlı tutum, "İkinci Neşîde-i Hürriyet"te geleceğe yönelik bir iyimserliğe dönüşmüştür. Özellikle vatan üzerinde yaşayan insanları birliğe davet eden şu dizeler, dönemini aşan olgun bir zihniyetin ürünü olarak görünüyor:

Vatan evlâdı, bugün bir anadan doğmada heb,
Ayrı gayrı olamaz hubb-ı vatandır mezheb,

26 a.g.d., C. 2, S. 24, 18 Nisan 1325 / 1 Mayıs 1909, s. 50. (a.g.e., s. 160'tan naklen).

27 İnci Enginün, a.g.e., s. 15-16.

Yaraşır, olsa serîrin o semâvî eşheb,
Ki güzâr ettiği her kûh, ola bir kâh-ı zeheb (s. 158)

Abdülhak Hâmit, II. Meşrutiyet'ten sonra, 1914'te "Meclis-i Âyân" üyeliğine atanır ve bu görevi 1922 ekimine kadar sürer²⁸. Ancak bu zaman diliminde 1912'den başlayarak sık sık Avrupa'ya gider. Onun bu tutumunu "ülke sorunlarıyla ilgilenmemek" bakımından eleştirmek mümkündür. Nitekim, Dr. Gündüz Akıncı'nın "...milletini o kara günlerde bırakıp gitmemeliydi! Süleyman Nazif, Gökalp, Âkif, Mehmet Emin (Yurdakul) ve Yahya Kemal gibi onunla kalmalıydı. Onlar bu yurdun acısına katılmışlardı..."²⁹ şeklindeki hükümlerinde doğruluk payı oldukça yüksektir. Gerçekten de Hâmit, 1908 sonrasında yazdığı -"Girit İçin", "Tekbir", "Gıyaben Dumlupınar'da", "İstanbul Düşman İstilâsı Altında İken Çamba'da", "Sokaklarımızda", "Halk" gibi birkaçı dışındaki- şiirlerde daha çok kendi maceralı hayatını eksen edinmiştir.

Servet-i Fünun edebî topluluğu içinde bireysel temaları işleyen şiirleriyle tanınan Celâl Sahir de *Kardeş Sesi*³⁰ adlı on üç bentlik uzun bir şiirle II. Meşrutiyet'in ilânı hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. Bu şiir, "büyük millete ve sevgili padişaha" ithaf edilerek küçük bir risale halinde yayımlanmıştır. Şairin, eserini milletle birlikte padişaha, yani hâlen tahtta oturan ve II. Meşrutiyet hareketinin hedefi olan İstibdat döneminin padişahı Sultan II. Abdülhamit'e ithaf edilmiş olması çok ilginçtir. Bununla birlikte şair, söz konusu dönemi yargulayan dizelerde,

Otuz yıldır bütün Osmanlılık mecrûh u dil-hûndu;
Hamiyyetkâr olanlar dâ'imâ menfûr u mel'ûndu,
Nasib-i câh alan her ferd alçaklıkla meşhûndu,
Cinâyet bir ticâret, mürtekibler mest ü mecnûndu, (s. 2)

gibi oldukça sert bir ifade kullanmaktan da geri kalmıyordu.

Şiirin ilk dizelerinde hareket sonrasının genel durumu yansıtılmaktadır:

²⁸ Kenan Akyüz, *Batı Te'sirinde Türk Şiiri Antolojisi*, 3. bs., Doğu Matbaası, Ankara 1970, s. 121.

²⁹ Dr. Gündüz Akıncı, a.g.e., s. 24.

³⁰ Risalede basım yerini ve tarihini gösteren bir kayıt yok. Bununla birlikte, manzumenin, Sultan II. Abdülhamit'in henüz tahtta bulunduğu Temmuz 1908-Nisan 1909 arasında yazıldığı anlıyoruz. Ahntılar aynı eserden yapılmıştır.

Nihâyet keşf-i rûy etti bize envâr-ı hürriyyet.
Sokaklarda nümâyân câ-be-câ âsâr-ı hürriyyet
Bu gün her çehre bir mir'ât-ı tâbiş-dâr-ı hürriyyet. (s. 1)

Celâl Sahir, bu dizeleri izleyen üç bent boyunca İstibdat dönemini çeşitli yönleriyle eleştirdikten sonra bakışını topluma yönelterek o dönemin artık geride kaldığını, unutulması ve hep birlikte geleceğe doğru yol alınması gerektiğini dile getirir. Ardından yeni dönemi değerlendirmeye geçen şaire göre II. Meşrutiyet'in getirdikleri arasında en önemlileri kanun önünde eşitlik ve kişi hürriyetidir:

Bu gün herkes müsâvî ind-i kânûn-ı mukaddeste,
Bu gün hürriyyet-i şahsiyye var her yerde herkeste (s. 4)

Celâl Sahir de, Tefvik Fikret gibi, öfkesini mekân ve doğa aracılığıyla dile getirme yoluna gider:

Sen, âh, ey Marmara, sen söyle kaç mazlûma medfensin?
Bu yüzden dâ'imâ böyle köpüklerle mükeffensin!... (s. 4)

Şiirin son üç bendinde padişah ve halk arasındaki ilişkiye değinen şair,

Gel, ey şâh-ı mukaddes, sine-i millet makâmındır;
Bu gün her kalbe hâkim his hubb u ihtirâmındır. (s. 3)

dizelerinde padişaha bağlılığını gösterir. Bununla birlikte, padişahın da artık tahttan feragat etmesi gerektiğini nazik bir ifadeyle vurgulamaktan da geri kalmaz. Ona göre otuz bir yıl süren İstibdat döneminin sorumlusu padişah değildir; çünkü böylesine bir yönetim tarzını kendisine başkaları telkin etmiştir. Son bentte Sultan II. Abdülhamit için dua eden şair, milletin ona bağlılığını bir kez daha dile getirerek şiirini bitirir.

II. Meşrutiyet'le birlikte Celâl Sahir'in sanat çizgisinde değişmeler görünmeye başlar. Servet-i Fünun'un "kadın şairi", 1908 sonrasında şiirini bireysel temalardan sıyrarak, 1911'de *Genç Kalemler* dergisinin yazı kadrosuna katılarak Millî Edebiyat hareketi içinde yerini alacaktır.

Tanzimat dönemi edebiyatının bireysel temaları en çok işleyen şairi Recaîzade Mahmut Ekrem, İstibdat dönemine duyduğu öfkeyi ve hürriyete olan özlemini *Nefrîn* adlı altmış bentten oluşan uzun bir manzumeyle dile getirmiştir³¹. *Nefrîn*'in ilginç bir hikâyesi var: Şair, II. Meşrutiyet'in ilânından on-on iki yıl önce yazdığı bu uzun şiirini,

31 *Nefrîn*, Matbaa-i Şems, İstanbul 1332/1916. Ahntılar aynı eserden yapılmıştır.

ele geçmemesi için evinde bir yere saklar; ancak bir daha bulamaz. Onu, ölümünden sonra oğlu Ercüment Ekrem (Talu) bulacak ve 1916 yılında bastıracaktır³². Ne var ki bu eserden bazı bölümler Ekrem'in sağlığında da yayımlanmıştır. Ekrem, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine çok sevinir ve bu hareketin birinci yıl dönümü vesilesiyle *Musavver Muhit*'te "Ne Düşünüyor Ne Hissediyordum" başlıklı bir yazı yayımlar. Bu yazının içine de *Nefrîn*'in altmış bendinden yirmi dördünü serpiştirir³³.

Eser, İstibdat dönemi aleyhine olan duyguların coşkunluğu içinde başlar. Şiire, Osmanlı'nın şanlı geçmişini değerlendirerek giren şair,

Osmanlılık... O bir şeref ü şanken erlere,
Düştü hacâleten yüzümüz şimdi yerlere (s. 4)

diyerek duyduğu öfkeyi bir an önce anlatma isteğinin verdiği sabırsızlıkla istibdatın kötülüklerini dile getirmeye girişir. Devlet can çekişmekte, din gücenciklik içinde bulunmakta, millet yoksulluk ve haksızlık altında ezilmekte, Osmanlılığın yüzü utançla kızarmaktadır. Bütün bunlara sebep olarak eski yönetimi gösteren Ekrem, her bendi

Nefrîn bu hâle bâ'is olan bed-güherlere
La'net, hezâr la'net o bî-dâd-gerlere

beytiyle bitirerek öfkesinin en açık anlatımına erişir.

Devletin bu kötü durumu düşmanların eline büyük fırsatlar vermekte, güçsüz ordu bunların önünde hezimete uğramaktadır. Şair, kaybedilen savaşların hesabını da yönetimden sorar:

A'dâ ise bu fırsatı etmekle iğtinâm
Kıldı mücâhidini giriftâr-ı inhizâm (s. 5)

Ekrem, her türlü erdemden yoksun olan devlet yöneticilerinin müreffeh bir yaşayış sürmeleri karşısında kuşkucu bir tutum takınır ve onlara böylesine bir hayatı ve serveti hangi yollardan kazandıklarını, bir anlamda hesap vermelerini isteyerek sorar:

Nerden gelir o servet-i mel'ûneler bütün,
Îrâdlar, ma'âdin-i mahzûneler bütün,
Kâşâneler, konaklar, o gerdûneler bütün,
Ruhsâr-ı şânınızdaki gülgûneler bütün (s. 12)

³² Dr. İsmail Parlatır, *Recai-zâde Mahmut Ekrem, Hayatı-Eserleri-Sanâtı*, DTCF Yayınları, Ankara 1983, s. 148.

³³ a.g.e., s. 148.

Ekrem, *Nefrîn*'de İstibdat dönemini bütün yönleriyle değerlendirme çabası içindedir. Bunlardan biri de yönetimin istihbarat sistemidir. Çok kuvvetli bir hafiye teşkilâtı vardır. Bu "casus" ağı, aydınların yaşayışlarını o kadar yakından izler ki, şairin o döneme karşı duyduğu nefretin büyük bir bölümü de onlara yöneliktir.:

Câsûs.. O hânüman yıkıcı azlem-i zemîn!
Câsûs.. O gizli can yakıcı akreb-i meyîn!
Câsûs.. O hî-günehlere cellâd olan la'in! (s. 20)

Manzumenin ilerleyen bölümlerinde ilk başlardaki coşkun bir ölçüde azaldığı görülmektedir. Şair, bütün öfkesini dışa vurmuş, içini dökmüştür. Daha sonraki bentlerde Ekrem'in o kendine özgü sızlanışları, Tanrı'ya, peygambere, din ulularına seslenişleri ağırlığı oluşturur. Bu da sorunların üstesinden gelebilecek hiçbir kişi ya da makamın olmadığını bilmekten kaynaklanıyordu. Ayrıca Tanrı'dan, manevî âlemden yardım istemek, Ekrem'in sanat anlayışına da uygun düşen tek yol olarak kalıyordu.

Ekrem, *Musavver Muhît*'te yayımladığı yazısını II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine kaleme aldığı övgü dizeleriyle bitirir:

Bir nûr-ı Hak, bir mu'cize
Gösterdi hürriyyet bize
Ey kahramanlar tâ-ebéd
Medyûn-ı şükrânız size
Hoş id-i millîdir bu gün
Asker! Senindir şan, öğün...³⁴

II. Meşrutiyet hareketinden sonraki aylarda kötü gidişin sürmesine rağmen bu dizelerdeki hürriyet sevinci, Ekrem'in hareketi gerçekleştirenlere karşı beslediği iyimser duygularının bir yıl sonra bile hâlâ devam ettiğini gösterir. Ne var ki ilerleyen zaman, getirdiği olaylarla birlikte şairin iyimser düşüncelerini ve sevincini derin bir umutsuzluğa dönüştürecek, "zaten yaşı ilerlemiş ve de hayattan bezmiş bir kişi olarak şair susmayı"³⁵ daha uygun bulacaktır.

Bu yazıda ele aldığımız dokuz şairimizin, II. Meşrutiyet'in ilânı üzerine kaleme aldıkları şiirlerin en belirgin özellikleri, bu hareketin öncesinde yer alan İstibdat dönemine karşı aldıkları ortak olumsuz tutumdur. Meşrutiyet'in ilânı onlar için bu dönemi lânetleme yolunda

34 Dr. İsmail Parlatır, a.g.e., s. 150.

35 a.g.e., s. 150.

bir araçtır. Yukarıda şiirlerini değerlendirmeye çalıştığımız şairlerin hemen hepsinde, bu döneme saldırma duygusu hakimdir. Bunun yanında Celâl Sahir'in, geçmiş dönemin padişahına yaklaşımda farklılık vardır. Şair, istibdatı kötülerken, Sultan II. Abdülhamit'i suçlamalarının dışında tutmuştur. Ötekî şairlerin, söz konusu dönemin başlıca sorumlusu olduğu gerekçesiyle sert eleştirilerine uğrayan padişah, Celâl Sahir tarafından, övgüye lâyık bir kişi olarak yansıtılmıştır.

II. Meşrutiyet'le kazanılan değerlerin başında gelen hürriyet, dokuz şairimiz tarafından da söz konusu edilmiştir. Bunun yanı sıra Celâl Sahir'in, kişi hürriyeti ve kanun önünde eşitlik gibi değerlere yer verdiği de görülür. Tevfik Fikret de hareketi gerçekleştirenlere uyarı ve dileklerini yöneltmiştir. Diğerleri ise bu hususta oldukça duygusal davranmış, sadece hürriyeti getirdikleri için onları aşırı övmekle yetinmişlerdir. Onların ülke yararı için neler yapmaları gerektiği noktasındaki düşünceler ise Fikret'in "Rücû"unda karşımıza çıkar.

Şiirlerde görülen bir diğer özellik de "geleceğe güvenle bakma" duygusudur. Bu hususta da duygusal davranan şairler, hürriyetin tek başına bütün sorunları düzeltmeye yeteceğini sanacak kadar akılcı bir yaklaşımdan uzaktırlar. Ancak, Faik Âli, geçmiş dönemin acı izlerinin daha uzun süre hissedileceğini vurgulamak suretiyle diğerlerinden ayrılır. Başka bir ifadeyle, II. Meşrutiyet hareketi bu şairlerimizin yukarıda değerlendirilmeye çalışılan eserlerinde, istibdatın yerine hürriyet ortamını getirmiş olması bakımından tema edinilmiş, bu hareketi gerçekleştiren İttihat ve Terakki Cemiyetine de şiirlerin bir kısmında övgü payı verilmiştir.

Bu eserler arasında Fikret'in "Doğan Güneşe" ile Haşim'in "Evim" adlı şiirleri ayrı bir yer tutar. İki şiirin belirgin özelliği, temayı ele alış tarzı bakımından bireyci bir anlayışın ürünü olmasıdır. Bu açıdan, iki şairimizin II. Meşrutiyet'in ilanı dolayısıyla yazdıkları bu şiirler, bakış açısı ve anlatım tutumu bakımlarından farklı özelliklere sahiptir.

Dikkati çeken bir başka nokta ise, şairlerimizin farklı sanat anlayışına ve dünya görüşüne sahip olmalarına rağmen bu şiirlerde ortak bir yaklaşım içinde bulunmalarındır. Batıcılığın savunucusu Tevfik Fikret'i, Türkçü şair Mehmet Emin ve İslâmcı sanatçı Mehmet Âkif'le bu ortak yaklaşıma iten etken, hürriyet özlemirden ve sevgisinden başka bir şey olmasa gerektir. Recâizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hâmit, Faik Âli, Celâl Sahir ve Ahmet Haşim gibi sanatı bireysel plânda kabul eden şairlerin sosyal nitelikli eserler vücuda getirmeleri de aynı sebepten

ötürüdür. Böylesine ayrı görüşlere sahip oldukları halde onlar, meseleye ortak duygu ve düşüncelerle yaklaşmışlar, birbirlerine çok yakın hükümler vermişlerdir. Bunun temelinde de şairlerimizin sanatçı yönlerinden önce memleket meseleleriyle ilgilenen birer aydın olmaları yatmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, söz konusu hareket dolayısıyla şiir yazmış olanlar, sadece bu dokuz şairden ibaret değildir. Dönemin dergi ve gazetelerinde pek çok kişinin, bu hareketi tema olarak işleyen manzumelerinin bulunduğunu da ifade etmeliyiz.³⁶

II. Meşrutiyet'in ilânının edebiyatımız üzerindeki etkisi bu kadarla kalmamıştır. Bu hareketi izleyen yıllarda sanatçılarımız, değişen sosyal ve siyasî şartlara uyum göstererek, edebî anlayışlarını çoğunlukla değiştirmeye başlamış ve eserlerinde halka, sosyal meselelere yönelmişlerdir. II. Meşrutiyet hareketi, bu yazıda sadece bir edebî türle sınırlandırarak incelemeye çalıştığımız kısa vadeli etkisinin yanında, edebiyatımızın gidiş yönünü değiştiren önemli bir dönemeç noktasıdır. 3.1.1993

36 Bunlara örnek olarak bak: İsmet, "Su'ûd", *Bağçe*, C. 1, S. 3, 4 Ağustos 1324 / 17 Ağustos 1908; H.F., "Manzûme-i Devr-i İstibdâd", *Musavver Cellâd*, S. 1, 7 Eylül 1324 / 20 Eylül 1908; Mithat Cemal, "Devr-i İstibdâd Manzûmelerinden", *Tercümân-ı Hakikat*, 18 Eylül 1324 / 1 Ekim 1908; Tahsin Nahid, "On Temmuz Takdis Edelim", *Resimli Kitab*, C. I, S. 10, Haziran 1325 / Haziran 1909.

